

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ครอบครัวเป็นหน่วยความสัมพันธ์ย่อยของสังคม ซึ่งประกอบด้วยความสัมพันธ์ระหว่างเพศและระหว่างรุ่นอายุของสมาชิก มีหน้าที่เลี้ยงดูและวางมาตรฐานพฤติกรรมและบุคลิกภาพของสมาชิกตามกรอบวัฒนธรรม ครอบครัวจึงเป็นสถาบันพื้นฐานที่สำคัญสถาบันแรกในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้มีปฏิสัมพันธ์ทางบทบาทตามที่สังคมคาดหวัง กระบวนการต่าง ๆ ในครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับสถานการณ์และเงื่อนไขของสังคม ดังนั้นครอบครัวจึงมีความสำคัญ ทั้งในฐานะที่ต้องได้รับผลกระทบและเป็นที่มาของความเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติและค่านิยมของบุคคล อันจะนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ของสังคมโดยรวมด้วย

ความสัมพันธ์ในครอบครัวโดยทั่วไปนั้น หญิงจะมีสถานภาพที่ด้อยกว่าชาย เนื่องจากการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างเพศภายในครอบครัวอย่างชัดเจน โดยใช้ความแตกต่างทางชีววิทยามากำหนด เรียกว่า บทบาทตามประเพณี (Traditional Gender Role) หญิงถูกกำหนดให้ มีบทบาทผูกพันอยู่ภายในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ มีหน้าที่รับผิดชอบงานภายในบ้าน เช่น การเตรียมอาหาร ซักล้าง ทำความสะอาดบ้านและเลี้ยงดูบุตร ส่วนชายมีบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวและการติดต่อกับสังคมภายนอก (Parson, 1960 อ้างใน Morgan, 1975 : 25-48) แบบแผนการแบ่งงานระหว่างเพศที่ชัดเจนเช่นนี้ มีความสอดคล้องกับสภาพสังคมในสมัยก่อนที่ยังชีพด้วยการเกษตรและล่าสัตว์ ดังนั้นชายซึ่งมีร่างกายแข็งแรงและความคล่องแคล่วจึงเป็นแรงงานสำคัญและมีฐานะเป็นผู้นำของครอบครัว ในขณะที่หญิงต้องมีประจำเดือน ตั้งครรภ์และต้องเลี้ยงดูบุตร ดังนั้นขอบเขตสถานที่ของหญิง จึงจำกัดอยู่แต่ภายในบริเวณบ้านและใกล้เคียงเท่านั้น (สุดสวาสดิ์ ดิศโรจน์, 2530 : 4 ; ชศ สันตสมบัติ, 2540 : 124)

ปัจจุบันโครงสร้างทางเศรษฐกิจเปลี่ยนจากการทำเกษตรกรรมเพื่อยังชีพ มาเป็นการผลิตในระบบอุตสาหกรรมและการบริการเป็นหลัก การพัฒนาด้านวิชาการต่าง ๆ และการผลิตคิดค้นเครื่องทุ่นแรงและระบบอำนวยความสะดวก ส่งผลให้เกิดอาชีพที่ใช้ทักษะมากกว่า แรงกายเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในตลาดแรงงานได้มากขึ้น การที่ผู้หญิงมีการศึกษาสูงขึ้น ประกอบกับความจำเป็นทางเศรษฐกิจของครอบครัว ปัจจัยเหล่านี้ผลักดันให้ผู้หญิง

เข้ามามีบทบาทในเชิงเศรษฐกิจนอกครัวเรือนสูงขึ้น การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าว เป็นสาเหตุสำคัญ ที่ส่งผลให้ผู้หญิงมีสถานภาพและบทบาทเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมาก โดยพบว่า ปัจจุบันหญิงที่สมรสแล้วส่วนใหญ่ในเกือบทุกภูมิภาคของโลก มีบทบาทสำคัญในการประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัว (Bruce and others, 1995 : 24 ; Brannon, 1995 : 246)

การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา ทำให้ สถานภาพและบทบาทของสตรีมีความเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกัน ปัจจุบันพบว่าสตรีไทยออกมาทำงานนอกบ้านและมีบทบาทเชิงเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น จากมูลค่าเชิงเศรษฐกิจจากการทำงานของ ผู้หญิงไทยสูงถึงร้อยละ 50 ของมูลค่าผลผลิตเชิงเศรษฐกิจของครอบครัวทั้งหมด (Bruce and others, 1991 : 28) การสำรวจแรงงานรอบที่ 3 (สิงหาคม) พ.ศ. 2526 พบว่า อัตราการมีส่วนร่วม แรงงานเชิงเศรษฐกิจของผู้หญิงคิดเป็นร้อยละ 68 สัดส่วนดังกล่าวเพิ่มเป็นร้อยละ 72 จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2536 (สำนักนายกรัฐมนตรื, 2527 ; 2537) อัตราเพิ่มการมีส่วนร่วมในกำลัง แรงงานของผู้หญิงไทยนี้ เป็นการเพิ่มของแรงงานนอกภาคเกษตรกรรม ดังนั้นแบบแผนการทำงานจึงต้องออกนอกบ้านเพิ่มขึ้น การมีบทบาทเชิงเศรษฐกิจนอกครัวเรือนมากขึ้นนี้ ส่งผลให้ ผู้หญิงต้องทำงานหนักขึ้น ทั้งนี้เพราะนอกจากภาระงานนอกบ้านแล้ว ยังมีภาระงานในครัวเรือน ที่มีอยู่เดิมด้วย (จุไรรัตน์ จันทรธำรง, 2535 : 22)

ปัจจุบันมีผู้หญิงจำนวนมากที่กำลังเผชิญกับปัญหา การรับภาระงานทั้งสองด้านและมี ชั่วโมงการทำงานที่ยาวนานกว่าคู่สมรสมาก (Bruce and Others, 1995 : 28-29 อ้างแล้ว ; United Nations, 1991 : 81) สภาพการณ์ดังกล่าวนี้ ย่อมจะมีผลกระทบทั้งต่อตัวผู้หญิงเอง ครอบครัว และสังคม เนื่องจากผู้หญิงที่ต้องรับภาระงานทั้งสองด้าน มักจะไม่มีเวลาเหลือพอที่จะแสวงหา ความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของตน ซึ่งจะมีผลต่อการได้รับค่าตอบแทนหรือโอกาสความก้าวหน้า และความมั่นคงในการทำงาน (กาญจนา แก้วเทพ, 2535 : 18 ; แครี ริคเตอร์และนภภรณ์ หะวานนท์, 2538 : 25 ; อุมารณั กัทรวานิชย์ , 2538 : 198 ; Thompson & Walker, 1989 อ้างใน Brannon, 1995 : 247) นอกจากนี้ยังทำให้สตรีขาดการดูแลสุขภาพและไม่ได้ออกกำลังกาย นันทนาการอื่น ๆ เพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ ผู้หญิงจำนวนมากจึงยังขาดความพร้อมในการ ปรับปรุงตนเอง และเสียโอกาสในการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายและมาตรการที่จำเป็นต่อการ พัฒนาสังคมและประเทศชาติ (ไพรัช เคะชรินทร์, 2525 : 48 ; คณะกรรมการส่งเสริมและ ประสานงานสตรีแห่งชาติ, 2536 : 46 ; สำนักนายกรัฐมนตรื, 2537 : 7)

แนวทางสำคัญที่จะสามารถทำให้ผู้หญิง มีส่วนในการพัฒนาตนเองและสังคมได้นั้น ต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนบทบาทของสามีในวิถีทางที่มีคุณค่า โดยการเข้ามามีส่วนร่วมในการ ทำกิจกรรมต่าง ๆ ในครัวเรือนให้มากขึ้น การช่วยเหลือของสามีจะทำให้ผู้หญิงสามารถ

ประสานชีวิตครอบครัวและการทำงานเข้าด้วยกันได้ เป็นปราการป้องกันความขัดแย้งในครอบครัว อันจะมีผลต่อความมั่นคงของครอบครัวและพัฒนาการของบุตรด้วย หากในสังคมทั่วไป สามีมีการปรับเปลี่ยนบทบาทชายไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งจะเป็นการช่วยส่งเสริมให้ผู้หญิงซึ่งเป็นประชากรกึ่งหนึ่งของประเทศ มีโอกาสพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ และสามารถแสดงศักยภาพอย่างทัดเทียมกับชาย นำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาสังคมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ได้ยิ่งขึ้น

ประเด็นการพัฒนาเรื่องบทบาทระหว่างเพศ โดยเฉพาะเรื่องการแสวงหาแนวทางที่จะทำให้เกิดสิทธิและอำนาจที่เสมอภาคกันระหว่างหญิงและชาย ทั้งในครอบครัวและในสังคม รวมถึงความพยายามในการลดภาระงานของผู้หญิงลง โดยให้ชายเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น เป็นประเด็นที่หลายองค์กรทั้งในระดับสากลและภายในประเทศให้ความสำคัญ สำหรับนักประชากรก็ได้ให้ความสนใจกับประเด็นนี้เรื่อยมา เนื่องจากเห็นว่า ความเสมอภาคกันระหว่างเพศภายในครอบครัวและสังคมนั้น เป็นกุญแจสำคัญที่จะทำให้เกิดผลสำเร็จในการพัฒนาประเทศ จึงมีแนวคิดว่ากิจกรรมในครัวเรือน มิใช่หน้าที่ของผู้หญิงเพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป แต่ถือเป็นความรับผิดชอบร่วมกันของทั้งสองเพศ

ผลการประชุมนานาชาติ เรื่อง ประชากรกับการพัฒนาปี พ.ศ. 2537 (International Conference on Population and Development หรือ ICPD 1994) ณ กรุงโคโร ประเทศอียิปต์ เป็นการยืนยันถึงความสำคัญของประเด็นดังกล่าวข้างต้น กล่าวคือได้มีการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาประชากร 20 ปี ที่มุ่งเน้นในเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนและการอนามัยเจริญพันธุ์ ในส่วนที่เกี่ยวกับสถานภาพสตรีและความเสมอภาคทางเพศนั้น ที่ประชุมได้ระบุถึงความสำคัญและความจำเป็นของการยกระดับคุณภาพชีวิตและสถานภาพหญิง ให้ทัดเทียมกับชาย ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม รวมไปถึงด้านสุขภาพอนามัย เพราะจะนำไปสู่ผลสำเร็จในการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ที่ประชุมได้เสนออีกว่า รัฐบาลของแต่ละประเทศควรหาแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้ผู้หญิงได้ลดภาระเรื่องงานบ้านลง และควรส่งเสริมให้ชายเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมรับผิดชอบในชีวิตครอบครัวอย่างเหมาะสม ทั้งด้านการคุมกำเนิด การทำกิจกรรมในครัวเรือนและการเลี้ยงบุตร เนื่องจากสตรีในเกือบทุกภูมิภาคของโลก กำลังเผชิญปัญหาการถูกคุกคามชีวิตความเป็นอยู่และการรับภาระงานที่หนักเกินไป โดยปราศจากอำนาจต่อรองใด ๆ นอกจากนี้ที่ประชุมยังเสนอให้จัดการบีบบังคับและแบ่งแยกทางเพศทุกรูปแบบ เพื่อให้ผู้หญิงดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี มีความมั่นคงในอาชีพและสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้เท่าเทียมกับชาย มีโอกาสทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมได้ตามความสามารถ (United Nations, 1994 : 17-21)

สำหรับประเทศไทย ได้มีความพยายามที่จะส่งเสริมและพัฒนาสตรีในด้านต่าง ๆ เรื่อยมา นับตั้งแต่มีการประกาศทศวรรษแห่งสตรีสากลปี พ.ศ. 2518-2527 ดังจะเห็นได้จาก แผนพัฒนา สตรีระยะยาว ปี 2525-2544 และนโยบายและแผนระยะยาวเพื่อพัฒนาสตรี พ.ศ.2535-2555 ที่มี จุดมุ่งหมาย เพื่อให้สตรีมีความเสมอภาคในสิทธิและโอกาสที่จะรับบริการต่าง ๆ เท่าเทียมกับ เพศชาย ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาตนเองและยกระดับคุณภาพชีวิตครอบครัว สาระสำคัญของ แผนดังกล่าวกำหนดไว้ว่า ทั้งหญิงและชายควรมีภาระหน้าที่ที่ระหว่างกันตามความเหมาะสม ต้องรับผิดชอบในการสร้างครอบครัวให้มีความอบอุ่น และใช้เวลาร่วมกันเพื่อสร้างพื้นฐานชีวิต ให้สมาชิกในครอบครัวให้มีความสุขและมีคุณธรรม เพื่อจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนา ประเทศต่อไป (คณะทำงานวางแผนพัฒนาสตรีระยะยาว, 2524 : 3 ; สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, 2537: 4)

จากเหตุผลและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ทำให้เกิดประเด็นที่น่าสนใจศึกษาว่า ปัจจุบันชายไทยมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบครอบครัว และปรับเปลี่ยนบทบาทในวิถีทางที่ดี อย่างไรก็ตามบ้าง ในการศึกษาที่มุ่งเน้นเรื่องของการทำกิจกรรมในครัวเรือน โดยมุ่งแสวงหาคำตอบ ว่าชายไทยเข้ามามีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใด และมีปัจจัยใดบ้างที่กำหนดการมีส่วนร่วมในการ ทำ กิจกรรมในครัวเรือนของชายไทย เพื่อจะเป็นประโยชน์ในการแสวงหาแนวทางในการปรับ เปลี่ยนบทบาทให้เกิดความเสมอภาค ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างสามีและภรรยา ส่งผลให้เกิดครอบครัวที่สามารถทำหน้าที่สร้างสมาชิกที่ดีให้แก่สังคมได้อย่างสมบูรณ์ การบรรลุ ถึงความสัมพันธ์ที่เสมอภาคระหว่างหญิงชายในครอบครัว ซึ่งเป็นหน่วยย่อยของสังคมนั้น ย่อม จะนำไปสู่ความสัมพันธ์ในเชิงเกื้อหนุนกันระหว่างเพศในสังคมต่อไป

อนึ่ง การศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชายไทย เท่าที่ผ่านมายังมีน้อย มักเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นเชิงสังคมวิทยาในแง่จิตวิทยาครอบครัว ซึ่ง ตัวอย่างในการศึกษามักเป็นประชากรเฉพาะกลุ่ม ส่วนการศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิง ประชากรศาสตร์ที่ใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของประเทศ จึงน่าจะให้ผลการศึกษาที่เป็นภาพ โดยรวมของการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชายไทย ที่จะเป็นการเพิ่มข้อมูล พื้นฐานในการวางแผนพัฒนาด้านบทบาทของหญิงชายในสังคมไทยได้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชายกับภรรยา
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางประชากร เศรษฐกิจและสังคมและปัจจัยอื่น ๆ กับระดับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชายไทย

แนวคิดเชิงทฤษฎี

การศึกษาการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชายไทยครั้งนี้ เป็นการศึกษาที่สะท้อนความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างสามีและภรรยา ในแง่ของการเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชาย จากการศึกษาผลงานที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชาย ยังไม่พบทฤษฎีที่อธิบายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชายโดยตรง การศึกษานี้จึงได้นำแนวคิดที่เกี่ยวข้องมาประกอบในการศึกษา คือ แนวคิดเกี่ยวกับการจำแนกบทบาทระหว่างเพศและแนวคิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทระหว่างคู่สมรสแบบเสมอภาค

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจำแนกบทบาทระหว่างเพศ

การศึกษาครั้งนี้ได้นำแนวคิดการจำแนกบทบาทระหว่างเพศ มาอธิบายบทบาทระหว่างคู่สมรส 2 แนวคิด ได้แก่ การจำแนกบทบาทตามทฤษฎีทรัพยากร (Resource Theory) และการจำแนกบทบาทระหว่างเพศตามทฤษฎีสตรีสังคมนิยม (Socialist Feminist Theory)

1.1. การจำแนกบทบาทระหว่างเพศตามทฤษฎีทรัพยากร (Resource Theory)

แนวคิดนี้ Blood และ Wolf (1960) ได้อธิบายความสัมพันธ์ในสถาบันครอบครัวว่า บทบาทความรับผิดชอบงานบ้านของคู่สมรสจะมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับทรัพยากรของแต่ละคน ได้แก่ ระยะเวลาที่ทำงานนอกบ้าน อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา และระดับชั้นทางสังคม ทรัพยากรที่มีความสำคัญที่สุดตามแนวคิดนี้ คือ ระยะเวลาที่ทำงานนอกบ้าน โดยทั่วไปภรรยาซึ่งไม่ได้ออกไปทำงานนอกบ้านจะต้องเป็นฝ่ายทำงานบ้าน Ferree (1987 : อ้างใน Sellies และ Leslie, 1994 : 173) ได้วิเคราะห์แนวคิดนี้ว่า นอกจากเวลาที่ทำงานนอกบ้านแล้ว ยังมีทรัพยากรที่สำคัญ คือ คุณค่าของทรัพยากรของคู่สมรส กล่าวคือ คู่สมรสฝ่ายที่มีสถานภาพการทำงานสูง มีเกียรติและมีรายได้สูงกว่า และรายได้นั้นถือเป็นรายได้หลักของครอบครัวจะเป็นฝ่ายที่ทำกิจกรรมในครัวเรือนน้อย

1.2. การจำแนกบทบาทระหว่างเพศตามทฤษฎีสถิติสตรีสังคมนิยม (Socialist Feminist Theory)

Lindsey (1990 : 11) ได้อธิบายว่าแนวคิดนี้เกิดจาก การผสมผสานแนวคิดสตรีนิยมแบบสุดขั้ว (Radical Feminist) และแนวคิดของ Karls Marx เข้าด้วยกัน เพื่ออธิบายการกดขี่แรงงานสตรีและการแบ่งงานระหว่างเพศ ทั้งภายในและนอกครอบครัวซึ่งเป็นกลไกที่แสดงให้เห็นถึง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชายและหญิงในระบบทุนนิยม แนวคิดนี้มองว่าโครงสร้างบทบาทที่แตกต่างกันระหว่างหญิงและชาย ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่เกิดจากความสัมพันธ์ในครอบครัวและสังคม เนื่องจากงานที่ผู้หญิงทำที่บ้าน คือ งานบ้านและการให้กำเนิดหรือเลี้ยงดูบุตรนั้นเป็นงานที่ไม่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ ผู้หญิงจึงขาดโอกาสในการเข้าควบคุมทรัพยากรภายนอก เป็นผลให้มีสถานภาพด้อยกว่าสามี

ปัจจุบันนักสตรีนิยมสังคมนิยมได้เสนอว่า ควรมีการเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้ในสังคมเรื่องการแบ่งงานระหว่างเพศในครัวเรือน เนื่องจากสตรีเข้าร่วมแรงงานเชิงเศรษฐกิจมากขึ้น และสตรีต้องรับบทบาททั้งในครัวเรือนและการทำงานหารายได้ แนวคิดนี้จึงเสนอว่า สตรีควรมีความเสมอภาคทั้งในสถาบันครอบครัวและสังคม

2. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทของคู่สมรสแบบเสมอภาค

พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์ (2525) ได้วิเคราะห์แนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบทบาทระหว่างคู่สมรสไว้ว่า การที่ผู้หญิงมีบทบาทมากขึ้นทำให้ชายต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองเช่นกัน เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งด้านบทบาทและเพื่อความเสมอภาคในครอบครัว การเปลี่ยนแปลงบทบาทของคู่สมรสนี้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดเวลา โดยมีสาเหตุทั้งจากภายนอกและภายในครอบครัว สาเหตุจากนอกครอบครัว คือ การมีลักษณะแบบเมืองและการกลายเป็นอุตสาหกรรม ทั้งสองประการนี้ มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความต้องการทางเศรษฐกิจของครัวเรือน การเปลี่ยนแปลงค่านิยมและความคาดหวังด้านบทบาทของสมาชิก โดยหญิงจะต้องมีบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวเพิ่มขึ้น ส่วนสาเหตุในครอบครัวนั้นเกิดจากความตึงเครียดในครอบครัว เนื่องจากบทบาทที่ขัดแย้งกันของสมาชิกแต่ละคนซึ่งได้รับค่านิยมจากภายนอก ทำให้การยอมรับบรรทัดฐานการขัดแย้งกันของสมาชิกแตกต่างกัน การที่ผู้หญิงมีโอกาสออกไปรับ ค่านิยมของสังคมภายนอก นำไปสู่การเรียกร้องให้เกิดความเปลี่ยนแปลงบทบาทผู้หญิง ความสัมพันธ์ทางบทบาทระหว่างคู่สมรสจึงมีความเสมอภาคขึ้น โดยทั้งสามีและภรรยาจะเข้ามามีส่วนในการรับผิดชอบครอบครัวร่วมกัน ทั้งการหารายได้และการทำกิจกรรมในครัวเรือน

จากการทบทวนแนวคิดเชิงทฤษฎีต่าง ๆ ข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า การแบ่งบทบาทระหว่างเพศในครอบครัวอย่างชัดเจน เป็นสิ่งฝังรากลึกในสังคมมานาน และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้หญิงมีสถานภาพด้อยกว่าชาย จึงควรมีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดดังกล่าวเพื่อให้เกิดความทัดเทียมกันระหว่างเพศในสังคม โดยเริ่มต้นจากในครอบครัว ปัจจัยที่จะมีอิทธิพลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในครัวเรือนของชายนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ปัจจัยภายนอก หมายถึง อิทธิพลของสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ เขตที่อยู่อาศัย เชื้อสาย รูปแบบการอยู่อาศัย เป็นต้น ปัจจัยส่วนบุคคล หมายถึง อิทธิพลจากคุณลักษณะส่วนบุคคลของสามีและสตรี เกิดจากการมีทรัพยากรเชิงอำนาจในครัวเรือนของแต่ละคน ได้แก่ ระดับการศึกษา อาชีพ อายุ เป็นต้น ปัจจัยดังกล่าว จะกำหนดการทำกิจกรรมในครัวเรือนของแต่ละคน รวมทั้งกำหนดความสามารถที่จะผลักดันคู่สมรส ให้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือน ดังจะเสนอในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมเอกสารทางวิชาการ เชิงประชากรศาสตร์และในสาขาที่เกี่ยวข้องเรื่องการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชายไทย เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษานี้ ได้ข้อค้นพบและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พอจะสรุปแต่ละประเด็นเป็นลำดับดังนี้

1. ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชาย
2. การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชาย
3. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชาย

1. ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชาย

กิจกรรมในครัวเรือน เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่และความผาสุกของครอบครัว เนื่องจากเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิก การช่วยเหลือกันทำกิจกรรม โดยไม่ปล่อยให้เป็นการที่หนักเกินไปของคนใดคนหนึ่ง เป็นการแสดงถึงความรัก ความสามัคคีในครอบครัว อันเป็นรูปแบบของครอบครัวที่พึงปรารถนาในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะในสังคมเมือง (โสภา ชปิลมันท์และคณะ, 2534) นอกจากนี้กิจกรรมในครัวเรือนยังเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้บทบาทความรับผิดชอบและสร้างสรรค์บุคลิกภาพในเบื้องต้น ของ

สมาชิกในครัวเรือน ดังนั้น การรับผิดชอบร่วมกันในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของสมาชิก ทั้งชายและหญิง จึงมีความสำคัญและนับว่าเป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติ

การช่วยภรรยาแบ่งเบาภาระงานบ้าน เป็นการแสดงให้เห็นถึงความรักความเห็นใจ ของสามี นอกจากจะสร้างความชื่นชมและพึงพอใจแก่ภรรยาแล้ว ยังช่วยกระชับความสัมพันธ์ ระหว่างคู่สมรส และมีส่วนส่งเสริมให้เกิดความรักและความสุขในชีวิตครอบครัว (Pina and Bengston, 1993 : 902 ; สมศรี สุกมลนันท์, 2533 : 3) จากผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในการทำงานในครัวเรือนกับคุณภาพชีวิตสมรสของ Ericson (1993) โดยการ สัมภาษณ์สตรีกำลังสมรส 205 คน ในสหรัฐอเมริกาพบว่า ผลการศึกษาที่สอดคล้องกับคำกล่าว ข้างต้น กล่าวคือ การเข้ามาช่วยทำงานบ้านและดูแลลูกของสามี มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับ คุณภาพชีวิตสมรส ในทางตรงกันข้าม ผลการศึกษา ของ Klintob และ Smith (1996, 965-966) พบว่า การปล่อยให้ทำงานบ้านเป็นภาระของภรรยาคนเดียว อาจจะทำให้เกิดปัญหาบทบาทที่ ขัดแย้งกันและยังจะมีผลเสียต่อภรรยา ทั้งในด้านการงานและสุขภาพของภรรยา ซึ่งอาจสั้น คลอนความมั่นคงในชีวิตสมรสได้ เมื่อฝ่ายหนึ่งคาดหวังให้อีกฝ่ายหนึ่งเข้ามาช่วยเหลือ ทำงานในครัวเรือน แต่อีกฝ่ายหนึ่งยังมีแนวคิดตามแนวเดิมอยู่และไม่ยอมเข้ามาช่วยเหลือ

การทำกิจกรรมในครัวเรือนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ทำอาหาร เลี้ยงเด็กและงาน บ้านอื่น ๆ นอกจากจะเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมีความจำเป็นต่อชีวิตครอบครัวแล้ว ยังเป็นการช่วยให้สมาชิกที่หารายได้สามารถประกอบอาชีพได้เต็มที่ โดยปราศจากความกังวลถึงงานภายใน บ้าน (สุคตวาสน์ คิสิโรจน์, 2529 : 2) ดังนั้นสตรีที่ต้องหารายได้เลี้ยงครอบครัว หากได้รับความ ช่วยเหลือในการทำกิจกรรมในครัวเรือนจากสามี ทำให้ประกอบอาชีพได้เต็มกำลังความสามารถจนมีความก้าวหน้าในการทำงาน จากการศึกษาปัจจัยเกื้อหนุนความก้าวหน้าของอาชีพ ข้าราชการพลเรือนสตรีไทย ของ จิตรกร หล่อสุวรรณรัตน์ (2530) พบว่า ปัจจัยหนึ่งที่เอื้อต่อ ความก้าวหน้าของข้าราชการสตรี คือสภาวะทางครอบครัว เช่น ความเข้าใจและการช่วยเหลือ ของสามีและสมาชิกในครอบครัว การมีคนช่วยรับผิดชอบงานในครัวเรือน ทำให้สตรีปฏิบัติ หน้าที่นอกบ้าน ได้ดีขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นข้าราชการระดับ 9 ขึ้นไป มีความ เห็นว่า อุปสรรคต่อความก้าวหน้าในอาชีพของสตรีที่สำคัญคือ ค่านิยมที่สังคมคาดหวังว่าภาระ หน้าที่ภายในครัวเรือนเป็นของสตรี เป็นเหตุให้สตรีจำนวนมากไม่อาจจะทำงานในครัวเรือน เพื่อมาพัฒนาศักยภาพของตนให้เกิดความก้าวหน้าในอาชีพได้เหมือนกับชาย

การที่ภรรยาต้องเป็นฝ่ายรับผิดชอบงานในครัวเรือน ในขณะที่ต้องทำงานนอก บ้านด้วย นอกจากอาจทำให้เกิดปัญหาในชีวิตสมรสและเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าใน อาชีพแล้วยังพบว่า หากสตรีรับภาระงานซ้ำซ้อนเกินไป จะเกิดผลเสียต่อสุขภาพจิต เนื่องจาก

สตรีเป็นผู้รับผิดชอบงานในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ และมักจะต้องทำกิจกรรมหลายอย่างในเวลาเดียวกัน เช่น ทำกับข้าวและล้างจานไปด้วย หรือการทำงานบ้านและเลี้ยงลูกไปด้วย โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ต้องเร่งรีบให้เสร็จทันเวลา (Kenneth and Nelway, 1996 : 193 ; Hochschild, 1989 อ้างใน Aulette, 1994 : 156) สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Frankenhacuser (1991) ที่พบว่า กิจกรรมในครัวเรือนเป็นสาเหตุให้สตรีจำนวนมากเกิดความเครียด เนื่องจากกิจกรรมในครัวเรือนเป็นงานที่นำเบื่อน่าย ซ้ำซากและกำหนดเวลาค่อนข้างตายตัว เช่น การเตรียมอาหารแต่ละมื้อ เป็นต้น เขาได้ศึกษาเปรียบเทียบการรับภาระงานในบ้าน ของคนงานเพศหญิงกับเพศชายในบริษัทแห่งหนึ่ง พบว่า คนงานเพศหญิงซึ่งต้องรับภาระงานบ้านเป็นหลัก มีความเครียดมากกว่าคนงานเพศชาย ที่รับผิดชอบงานบ้านเพียง ดูแลรถ ซ่อมบ้านและดูแลการเงินของครอบครัวซึ่งเป็นกิจกรรมที่ไม่กำหนดเวลาตายตัว นอกจากนี้ผลการศึกษาของ Mederer (1993 : 136) ยังพบว่า สตรีมักจะหลีกเลี่ยงความขัดแย้งในครอบครัว โดยยอมแบกรับภาระงานบ้านไว้เองมากกว่าเรียกร้องหรือ ผลักดันให้สามีเข้ามาช่วย ซึ่งทำให้สตรีมีความกดดันมากขึ้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การที่ชายเข้ามามีส่วนช่วยลดภาระงานในครัวเรือนของภรรยา นับว่าเป็นสิ่งที่มีความจำเป็น เพราะนอกจากจะส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในชีวิตสมรสแล้ว ยังเป็นการช่วยส่งเสริมภรรยาในทางอ้อม ทั้งในด้านความก้าวหน้าในชีวิตการทำงาน และการมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี

2. การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชาย

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับลักษณะการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชาย ทั้งในและต่างประเทศพบว่า ชายมีส่วนช่วยดูแลงานบ้านในอัตราส่วนที่น้อยกว่าภรรยามาก ไม่ว่าจะเปรียบเทียบในแง่ชนิดของกิจกรรมซึ่งจำกัดอยู่เพียงบางประเภทเท่านั้นหรือการใช้เวลาในการทำกิจกรรม

การศึกษาของ Wortman, Biemet และ Lang (1991) ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเป็นสตรีมีบุตรที่ทำงานในระดับวิชาชีพและนักธุรกิจในสหรัฐอเมริกา พบว่า ภรรยายังคงรับผิดชอบงานภายในบ้าน ได้แก่ ซื่อของเข้าบ้าน เตรียมอาหาร ซักผ้า ทำความสะอาด เป็นหลัก โดยทำมากกว่าที่สามีทำในเกือบทุกกิจกรรม ส่วนงานที่สามีทำมากกว่าภรรยา คือ การซ่อมแซมเครื่องใช้ ทำนองเดียวกับการดูแลลูก ภรรยาทำหน้าที่ในการดูแลด้านต่าง ๆ มากกว่าสามี ยกเว้นเพียง การเล่นกับลูกและการขับรถพาเที่ยวเท่านั้นที่สามีทำมากกว่าภรรยา ส่วน Mederer (1993 อ้างแล้ว) ได้ศึกษาสตรีตัวอย่างใน Rhode Island ที่สมรสแล้วและทำงานประจำ จำนวน 359 คน พบว่า ในบรรดากิจกรรมในครัวเรือน 20 กิจกรรม ส่วนใหญ่ภรรยาเป็นผู้รับผิดชอบ กิจกรรมที่คู่สมรส

ทำร่วมกันมากที่สุดมีเพียงการดูแลบุตรที่ยังเล็กเท่านั้น ส่วนกิจกรรมที่สามีต้องรับผิดชอบเป็นประจำมีเพียง การดูแลรถ ซ่อมบ้าน และตัดหญ้า

ในด้านการใช้เวลาในการทำงานบ้าน พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ผู้หญิงส่วนใหญ่มีชั่วโมงการทำงานสูงกว่าสามีมาก ดังเช่นผลการศึกษาของ Tsuya (1996) พบว่า ผู้หญิงในประเทศญี่ปุ่นใช้เวลาทำงานบ้านเฉลี่ยอาทิตย์ละ 33.5 ชั่วโมง ในขณะที่สามีใช้เวลาเพียง 2.5 ชั่วโมง ในสหรัฐอเมริกาผู้หญิงใช้เวลา 32.4 ชั่วโมง ในขณะที่สามีใช้เวลาเพียง 8 ชั่วโมงในการทำงานบ้าน

สำหรับในสังคมไทย ปรากฏผลการวิจัยที่ยืนยันอิทธิพลของแนวคิด การกำหนดบทบาทตามประเพณี เช่นกันคือ ครอบครัวทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท ภรรยาจะเป็นผู้รับภาระงานในบ้านเองเป็นส่วนใหญ่ การศึกษาความขัดแย้งทางบทบาทของผู้หญิงทำงานที่แต่งงานแล้วและแนวทางแก้ไขปัญหา ของ สุกัญญา บุญदानนท์ (2534) พบว่า กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นอาจารย์หญิงในมหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่สามีจะช่วยทำงานในครัวเรือน แต่ประเภทงานที่ทำก็ยังคงเป็นงานของเพศชาย เช่น รดน้ำต้นไม้ ถ้างรด ซ่อมแซมของใช้ในบ้าน ส่วนงานด้านอาหาร ซ่อมแซมเสื้อผ้า ทำความสะอาดบ้าน ยังคงเป็นหน้าที่ของภรรยา ครอบครัวที่มีฐานะดีส่วนน้อยเท่านั้นที่จ้างคนรับใช้มาช่วยแบ่งเบาภาระของภรรยา เช่นเดียวกับ ผลการศึกษาเกี่ยวกับสถานภาพและบทบาทของสตรีไทย ของ ทิมลพรรณ วายจูด (2536) โดยเปรียบเทียบครอบครัวที่ภรรยาทำงานนอกบ้านกับครอบครัวที่ภรรยาไม่ทำงานพบว่า แม้ว่าสามีของสตรีที่ทำงานนอกบ้านช่วยแบ่งเบาภาระงานบ้านของสตรีมากขึ้น แต่ส่วนใหญ่สตรีเป็นฝ่ายรับผิดชอบงานเองทั้งหมด ยกเว้นเพียงไม่ต้องดูแลเรื่องเสื้อผ้าของสามีเท่านั้น

ในชนบทก็เช่นกัน แม้ว่าสตรีจะเป็นผู้หารายได้เลี้ยงครอบครัวเช่นเดียวกับสามี และมีอาชีพที่หลากหลายขึ้น แต่สตรีก็ยังคงมีความเห็นว่างานบ้านเป็นหน้าที่ของตนเองอยู่ จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่องการแบ่งงานระหว่างเพศและการพัฒนาสตรีในชนบท ของ วนิ บางประภา ธิติประเสริฐ (2534) ซึ่งศึกษากลุ่มสตรีในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนืออายุ 15 ปีขึ้นไป ทั้งที่โสดและสมรสแล้ว จำนวน 82 คน พบว่า สตรีส่วนใหญ่มีความเห็นว่างานที่สตรีต้องทำงานในไร่นาและช่วยครอบครัวหารายได้และยังต้องในการทำงานบ้านเองนั้น มีความเหมาะสมดีแล้ว กลุ่มสตรีตัวอย่างถึงร้อยละ 59 ที่เห็นว่า งานบ้านควรเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิงและมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้น (ร้อยละ 4) ที่เห็นว่าตนเองรับภาระมากเกินไปและมีเวลาพักผ่อนน้อยกว่าสามี เนื่องจากได้รับการเรียกร้องให้ช่วยทำงานในไร่นาตลอดเวลา แต่เมื่อกลับมาถึงบ้านสามีกลับไม่ช่วยทำงานบ้านเลย สอดคล้องกับผลการศึกษาสถานภาพของกลุ่มสตรีทอผ้าในจังหวัดเชียงใหม่ ของ กาญจนา โชคदार (2538) ที่พบว่า แบบแผนการทำงานในครัวเรือนยัง

คงเป็นเช่นเดิมอยู่ แม้สตรีจะหารายได้ให้ครอบครัวเพิ่มขึ้นและมีเวลาทำงานบ้านน้อยลง มีสตรีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่สามีช่วยงานทอผ้า แต่งานในบ้านยังคงเป็นหน้าที่ของสตรีเช่นเดิม เช่นเดียวกับผลการศึกษาบทบาทของชวานาสตรี ในภาคใต้ของประเทศไทย ของ Taneerananon และ Suwanjinda (1994) ที่พบว่า สตรีชวานาจะมีบทบาท ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมเท่าเทียมกับสามี ภรรยาจะทำงานในไร่ร่วมกับสามีทุกอย่าง ทั้งการเพาะปลูก ไล่ปุย กำจัดศัตรูพืช การเก็บเกี่ยวและการเลี้ยงสัตว์ ยกเว้นเพียงการไถนาที่สามีเป็นคนรับผิดชอบ นอกจากนี้ภรรยายังมีบทบาทในการติดต่อสมาคมกับชุมชน การติดต่อกับธนาคารเช่นเดียวกับสามี แต่ปรากฏว่า งานในบ้าน เช่น การหุงหาอาหาร ซักผ้า ทำความสะอาดบ้าน ฯลฯ ภรรยาจะเป็นคนทำเองเกือบทั้งหมด โดยพบว่า สามีเข้ามามีส่วนช่วยเป็นสัดส่วนที่น้อยมาก

การแบ่งงานระหว่างเพศโดยทั่วไปยังพบว่า งานในครัวเรือนเป็นหน้าที่ของภรรยาเช่นเดิมและสามีก็ยังคงเข้ามามีส่วนร่วมเป็นส่วนน้อย และจำกัดอยู่ในบางชนิดของงานเท่านั้น

3. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชาย

จากการทบทวนแนวคิดเชิงทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษานี้ สามารถแบ่งหมวดปัจจัยต่าง ๆ ที่คาดว่า จะมีอิทธิพลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชายเพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาได้ดังนี้ ปัจจัยทางประชากร ได้แก่ ความแตกต่างระหว่างอายุของสตรีกับสามี ระยะเวลาสมรสและการมีบุตรอายุ 13 ปีขึ้นไป ในบ้าน ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพของสตรีและอาชีพของสามี ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ เขตที่อยู่อาศัย จำนวนสมาชิกในบ้าน ความแตกต่างระหว่างการศึกษาของสตรีกับสามีและเชื้อสายของสามี ปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ ทศนคติเรื่องบทบาทระหว่างเพศของสตรี โดยมีรายละเอียดของผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้ทบทวนมา ดังจะเสนอต่อไป

ปัจจัยทางประชากร

ความแตกต่างระหว่างอายุของสตรีกับสามี

อายุเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของบุคคลตามประสบการณ์ที่ผ่านเข้ามาในชีวิต สังคมไทยมีค่านิยมในการเคารพบุคคลตามอาวุโส โดยเชื่อว่าบุคคลที่มีอายุมากย่อมมีประสบการณ์ในชีวิตและเรื่องอื่น ๆ มาก ในสังคมทั่วไปจึงให้ชายเป็นผู้นำครอบครัวและนิยมให้หญิงแต่งงานกับชายที่อายุมากกว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัวจึงเป็นไปในลักษณะชายเป็นใหญ่ ภรรยาที่อายุน้อยกว่าจะต้องเคารพยกย่องให้เกิดริศสามี (สภาสตรีแห่งชาติ, 2518 : 143) ในครอบครัวไทยส่วนใหญ่ภรรยาจะนิยมเรียกสามีว่า “พี่” เพื่อเป็นการให้เกิดริศ (Soonthorntharda, 1993 ; 25-35) นอกจากนี้ อายุยังเป็นทรัพยากรอำนาจของกลุ่มสมรสที่มีผลต่อความสัมพันธ์ในครัวเรือน กลุ่มสมรสฝ่ายที่มีอายุมากและมีประสบการณ์จากภายนอกมากกว่าจะเป็นฝ่ายที่มีอำนาจในครัวเรือนมากกว่า ดังนั้นหากภรรยาอายุมากกว่าสามีหรือเท่ากับสามีน่าจะมีอำนาจในครัวเรือนมากขึ้น อาจส่งผลในการต่อรองให้สามีทำตามความต้องการของตน รวมถึงการช่วยงานในครัวเรือนด้วย (Blood, 1972 : 523-524) ปัจจุบันผู้หญิงมีบทบาทในสังคมมากขึ้น ทั้งด้านการศึกษาและการทำงาน จึงมีอิสระที่จะพบปะและเลือกคู่ครองเอง ค่านิยมในการแต่งงานกับชายที่อายุสูงกว่า จึงเปลี่ยนแปลงไปเป็นแบบแผนที่แต่งงานกับชายที่อายุเท่ากันหรือน้อยกว่าได้มากขึ้น แบบแผนดังกล่าว น่าจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัวให้เท่าเทียมกันขึ้น (อานนท์ อากาภิรมย์, 2529 : 55-74)

จากการศึกษาของ Maret และ Finlay (1984) พบว่า อายุของภรรยามีความสัมพันธ์อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติกับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของสามี ส่วนการศึกษาของเดือนเพ็ญ วอนเพ็ชร (2531) ได้แยกวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอายุกับการมีส่วนร่วมในการทำงานบ้านของสามีออกเป็น อายุของสามี อายุของภรรยาและความแตกต่างระหว่างอายุของสามีและภรรยา ผลการศึกษาปรากฏว่า ตัวแปรอายุไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทำงานบ้านของสามี

จากการศึกษาที่ผ่านมา มีทั้งที่พบและไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอายุกับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชาย เนื่องจากเป็นการศึกษาที่ต่างสังคมและต่างระยะเวลา ต่างกลุ่มประชากรกัน ผู้วิจัยจึงนำตัวแปรความแตกต่างระหว่างอายุของสามีและภรรยาศึกษา เพื่อให้ทราบความสัมพันธ์ที่ชัดเจนขึ้น โดยมีสมมติฐานว่า สตรีที่สามีอายุน้อยกว่า สามีน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าสตรีที่สามีอายุมากกว่า

ระยะเวลาสมรส

ครอบครัวจะมีการพัฒนารูปแบบไปตามขั้นตอนต่าง ๆ ของวัฏจักรครอบครัว ซึ่งแต่ละขั้นตอนต้องอาศัยการปรับตัวเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิก เริ่มจากความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยา ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรที่เกิดใหม่และกับบุตรที่เจริญวัยแล้ว รูปแบบของความสัมพันธ์ดังกล่าว แปรผันไปตามสถานะของครอบครัวและระยะเวลา รวมถึงวุฒิภาวะของคนในครอบครัวด้วย (พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2538 : 51) ดังนั้นระยะเวลาสมรส จึงน่าจะมีผลต่อการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยา รวมถึงการช่วยกันทำกิจกรรมในครัวเรือนด้วย ภาระงานในครัวเรือนจะมีมากขึ้นแตกต่างกันไปตามขั้นตอนต่าง ๆ ของวัฏจักรครอบครัว ในช่วงแรกของชีวิตสมรสเป็นช่วงที่อยู่ระหว่างการปรับตัว ทั้งสามีภรรยาจึงต้องช่วยเหลือกันรับภาระงานต่าง ๆ และเมื่อมีบุตรจะทำให้ภาระงานในครัวเรือนเพิ่มขึ้นสตรีต้องรับภาระงานเพิ่มขึ้น ดังนั้นสามีจึงน่าจะเข้ามาช่วยทำงานบ้านเพิ่มขึ้น

ผลการศึกษาของ Vannoy-Hiller และ Philliber (1989) พบว่า ตัวแปรเกี่ยวกับวัฏจักรชีวิตครอบครัว เช่น อายุ ระยะเวลาสมรส จำนวนบุตรที่อาศัยอยู่ในบ้าน มีความสัมพันธ์กับความคาดหวังเกี่ยวกับบทบาทตามแนวประเพณีของคู่สมรส กล่าวคือ คู่สมรสที่มีระยะเวลาสมรสยาวนานกว่าจะมีความคาดหวังว่า ภรรยาต้องเป็นผู้รับผิดชอบงานบ้านมากกว่าคู่สมรสที่มีระยะเวลาสมรสสั้นกว่า ดังนั้นคู่สมรสที่มีระยะเวลาสมรสยาวนานกว่า สามีจะช่วยทำกิจกรรมในครัวเรือนน้อยกว่าคู่สมรสที่มีระยะเวลาสมรสสั้นกว่า สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Mederer (1993 อ้างแล้ว) ที่พบว่า ระยะเวลาสมรสมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของสามี

การศึกษาของ Suitor (1991) พบว่า การทำกิจกรรมในครัวเรือนเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงต่าง ๆ ของขั้นตอนชีวิตเป็นกราฟรูปตัวยู (U) กล่าวคือ ในช่วงแรกของชีวิตสมรส ซึ่งเป็นช่วงที่บุตรยังเล็ก สามีและภรรยาจะช่วยกันทำงานในครัวเรือน การช่วยเหลือของสามีจะค่อย ๆ ลดลงเมื่อบุตรโตขึ้น แบบแผนการช่วยกันทำงานบ้านจะเพิ่มขึ้นอีก เมื่อลูกอายุมากขึ้น และสามียุติการทำงานแล้ว

จากการทบทวนงานวิจัยส่วนใหญ่ พบว่า ระยะเวลาสมรสมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของสามี โดยคู่สมรสที่มีระยะเวลาสมรสสั้นกว่าสามีจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าคู่สมรสที่มีระยะเวลาสมรสยาวนานกว่า การศึกษานี้จึงมีสมมติฐานว่าสตรีที่มีระยะเวลาสมรสสั้น สามีจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าสตรีที่มีระยะเวลาสมรสยาวนานกว่า

การมีบุตรอายุ 13 ปีขึ้นไปในบ้าน

การตัดสินใจมีบุตรแต่ละคนนั้น พ่อแม่ย่อมคาดหวังว่าจะได้รับประโยชน์จากบุตรทั้งทางด้านจิตใจและทางเศรษฐกิจ คุณค่าทางด้านจิตใจ ได้แก่ การนำมาซึ่งความพึงพอใจ ความมั่นคงและหลักประกันในอนาคต ส่วนคุณค่าด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การเข้าสู่วัยแรงงานและสร้างผลผลิตแก่ครอบครัวในอนาคต (เทียนฉาย กิระนันท์, 2526 : 176) จากการศึกษาความคาดหวังเรื่องการช่วยเหลือจากบุตรของมารดาในสังคมไทย พบว่า มารดาคาดหวังให้บุตรช่วยเหลือด้านการเงินแก่ครอบครัวยามฉุกเฉินมากที่สุด รองลงมาคือ คาดหวังให้ช่วยทำงานบ้าน โดยบุตรหญิงมักจะได้รับความคาดหวังให้ช่วยทำงานบ้านมากกว่าบุตรชาย (พีรพัฒน์ วรเนติวุฒิ, 2530 : 73 ; สำนักนายกรัฐมนตรี, 2531 : 44) นอกจากนี้จะให้บุตรช่วยทำกิจกรรมในบ้านเพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณแล้ว พ่อแม่สมัยใหม่มักจะให้บุตรมีส่วนร่วมรับผิดชอบงานในบ้าน เพื่อปลูกฝังความรับผิดชอบและสร้างสรรค์บุคลิกภาพและพัฒนาการตามวัย (Kenneth and Nelway, 1996 : 193 ; สมศรี สุกุมลนันทน์, 2533 : 3) ดังนั้น การมีบุตรอายุ 13 ปีขึ้นไป ซึ่งอยู่ในช่วงวัยแรงงานสามารถช่วยเหลืองานของครอบครัวได้ น่าจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการแบ่งเบาภาระงานในครัวเรือน ซึ่งจะมีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของสามี

การศึกษาของ วณี บางประกาย ธิติประเสริฐ (2534) พบว่า ครอบครัวในชนบทเด็กหญิงจะได้รับการปลูกฝังให้ช่วยพ่อแม่ทำงานทันทีที่สามารถทำได้ เมื่ออายุ 6-12 ปี จะได้รับมอบหมายให้ช่วยแบ่งเบาภาระงานต่าง ๆ ในบ้าน เช่น ตักน้ำ เลี้ยงน้อง นึ่งข้าว เลี้ยงสัตว์และทำความสะอาดบ้าน เมื่ออายุ 12 ปีขึ้นไป จะได้รับมอบภาระ การทำอาหาร ซักผ้า และทำงานในไร่นา เพิ่มขึ้นจากข้างต้น เช่นเดียวกับผลการศึกษาการใช้เวลาของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในเขตกรุงเทพมหานคร ของ จุติมา สุกภัก (2540) ที่พบว่า งานบ้านเป็นกิจกรรมที่เด็กใช้เวลาทำมากกิจกรรมหนึ่ง โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กนักเรียนที่มารดาประกอบอาชีพนอกบ้าน

การศึกษาในต่างประเทศก็พบผลการศึกษาที่สอดคล้องกันคือ เด็กจะเป็นแรงงานที่สำคัญในการช่วยแบ่งเบางานบ้าน ดังการศึกษาของ Brinkerhoff (1987 อ้างใน Aulette, 1994 ; 191) พบว่า เมื่อภรรยาออกไปทำงานนอกบ้าน ลูกจะช่วยทำงานบ้านมากขึ้นและบางครั้งอาจมีส่วนช่วยมากกว่าสามี โดยร้อยละ 90 ของเด็กอายุ 10 ปี จะรับผิดชอบงานบ้านอย่างน้อยหนึ่งอย่าง ทำนองเดียวกับผลการศึกษาของ Homa และ Lupri (1987) พบว่า บิดาชาวแคนาดาจะทำงานในครัวเรือนมากในช่วงที่ลูกยังเด็ก และเมื่อลูกโตขึ้นการมีส่วนร่วมทำงานในครัวเรือนน้อยลงหรืออาจไม่ช่วยเลย บิดาที่มีบุตรอายุ 13-16 ปี ประมาณ 1 ใน 3 ที่รายงานว่าตนเองทำอาหารน้อยกว่าตอนที่เคยทำในช่วงที่บุตรอายุ ไม่เกิน 2 ปี ซึ่งการทำอาหารกับการทำงานบ้านอื่น ๆ จะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ดังนั้นการมีบุตรอายุ 13 ปีขึ้นไปในบ้าน น่าจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของสามี จึงมีสมมติฐานว่า สตรีที่ไม่มีบุตรอายุ 13 ปีขึ้นไปในบ้าน สามีน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าสตรีที่มีบุตรอายุ 13 ปีขึ้นไปในบ้าน

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

อาชีพของสตรี

ความจำเป็นทางเศรษฐกิจของครอบครัวในสังคมปัจจุบัน ทำให้สตรีต้องออกไปประกอบอาชีพนอกบ้าน เพื่อให้ครอบครัวสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข ในขณะที่เดียวกันสตรีต้องลดบทบาทการทำกิจกรรมในครัวเรือนลง และให้คู่สมรสเข้ามามีส่วนช่วยแบ่งเบาภาระนี้มากขึ้น การที่สตรีมีอาชีพที่แตกต่างกัน มีลักษณะการทำงานและความยืดหยุ่นเรื่องเวลาต่างกัน อาจส่งต่อการมีเวลาแบ่งรับงานบ้านที่แตกต่างกันออกไป อาจทำให้สามีต้องเข้ามาช่วยทำกิจกรรมในครัวเรือนต่างกัน

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของชายที่เป็นบิดาในเขตกรุงเทพมหานคร ของพิทักษ์ คู่เจริญถาวร (2538) พบว่า การมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรของสามี มีความสัมพันธ์กับอาชีพและสถานภาพการทำงานของภรรยา กล่าวคือ กลุ่มชายที่ภรรยาทำงานนอกบ้านและมีสถานภาพการทำงานเป็นลูกจ้าง มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูบุตรมากกว่าชายที่ภรรยาทำงานในบ้านและมีสถานภาพการทำงานเป็นนายจ้าง และทำงานให้ครอบครัว

ฐิติมา สุกภักดิ์ (2540) ศึกษาการใช้เวลาของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า การทำกิจกรรมในครัวเรือนของนักเรียนมีความสัมพันธ์กับอาชีพของมารดา กล่าวคือ นักเรียนที่มารดาประกอบอาชีพเกี่ยวกับการค้าและเป็นช่าง กรรมกร บริการ จะช่วยแบ่งเบาภาระงานในครัวเรือนมากที่สุด รองลงมา คือกลุ่มที่มารดาไม่ได้ประกอบอาชีพ ส่วนนักเรียนที่มารดาประกอบอาชีพวิชาชีพ จะช่วยทำกิจกรรมในครัวเรือนน้อยที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากมารดาที่ประกอบอาชีพแตกต่างกัน มีข้อจำกัดเรื่องเวลาที่มากน้อยต่างกัน เป็นผลให้นักเรียนต้องช่วยแบ่งเบาภาระงานในครัวเรือนของมารดาแตกต่างกัน

นอกจากความแตกต่างด้านอาชีพ จะทำให้สตรีมีความจำกัดเรื่องเวลาแตกต่างกันเป็นเหตุให้บุคคลอื่นต้องเข้ามาช่วยทำกิจกรรมต่าง ๆ ในครัวเรือนแล้ว สตรีที่มีอาชีพที่แตกต่างกัน ยังทำให้สามารถกระจายทรัพยากรเชิงเศรษฐกิจสู่ครอบครัวต่างกันด้วย ส่งผลให้สตรีที่ทำงานจึงมีอำนาจในครอบครัวมากกว่าสตรีที่ไม่ประกอบอาชีพ ดังนั้นสตรีที่ประกอบอาชีพผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับวิชาชีพหรือข้าราชการ ซึ่งเป็นอาชีพที่มีเกียรติจะมีอำนาจอย่างเท่าเทียมกับ

สามี จึงมีอิสระที่จะเลือกทำหรือไม่ทำกิจกรรมในครัวเรือนตามความต้องการได้ (England and Farkas, 1992 : 95)

Bernardo, Shehan และ Leslie (1987) พบว่า ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเรื่องการแบ่งงานในครัวเรือนที่สมดุลขึ้น คือ อาชีพของภรรยา กล่าวคือ ภรรยาที่ประกอบอาชีพวิชาชีพและบริหาร จะใช้เวลาในการทำกิจกรรมในครัวเรือนน้อยกว่าภรรยาที่ประกอบอาชีพอื่นและภรรยาที่ไม่ประกอบอาชีพ การศึกษานี้ยังพบว่า สตรีที่ทำงานนอกร้านมีสัดส่วนที่สามีมีการทำกิจกรรมในครัวเรือนเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Sanchez (1993) เกี่ยวกับอำนาจของภรรยากับการทำกิจกรรมในครัวเรือน โดยนำตัวแปรทรัพยากรอำนาจของภรรยา ด้านต่างๆ เช่น รายได้ และสถานภาพการทำงาน มาวิเคราะห์ จากการใช้ข้อมูลจากการสำรวจคุณค่าของบุตรใน 5 ประเทศ คือ อเมริกา เกาหลีใต้ ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย(ชวา) ได้พบว่า ในอเมริกา ฟิลิปปินส์และชวา สถานภาพการทำงานของภรรยา มีผลต่ออำนาจที่จะต่อรองให้สามีมีส่วนช่วยทำกิจกรรมในบ้าน โดยภรรยาที่ประกอบอาชีพรับจ้างที่มีรายได้น้อยจะได้รับความช่วยเหลือจากสามี ในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าภรรยาที่ประกอบอาชีพอื่น

จากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมาจะเห็นว่า การประกอบอาชีพที่แตกต่างกันของสตรีมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของสามี โดยสตรีที่ประกอบอาชีพ สามีจะทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าสตรีที่ไม่ได้ทำงาน และสตรีที่ประกอบอาชีพแตกต่างกัน สามีจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนต่างกัน การศึกษาครั้งนี้จึงมีสมมติฐานว่า สตรีที่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม สามีน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่า สตรีที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมและสตรีที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ

อาชีพของสามี

นอกจากอาชีพของภรรยาแล้ว อาชีพของสามีที่แตกต่างกันก็ย่อมมีผลต่อพฤติกรรมการมีส่วนร่วมช่วยภรรยาทำงานบ้าน เนื่องจากอาชีพเป็นทรัพยากรในชีวิตสมรส ที่แสดงถึงอำนาจในครอบครัว โดยทั่วไปสามีเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัวและมีฐานะเป็นผู้นำครอบครัว จึงมักปล่อยให้การทำกิจกรรมต่าง ๆ ในครัวเรือนเป็นความรับผิดชอบของภรรยา ดังนั้นสามีที่ประกอบอาชีพ หารายได้เลี้ยงครอบครัว จึงน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนน้อยกว่าสามีที่ไม่ได้ทำงาน ส่วนสามีที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ ย่อมจะมีรูปแบบของการจัดสรรเวลาที่แตกต่างกัน ทำให้การเข้ามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนแตกต่างกันไปด้วย

การศึกษาของ Philliber และ Vannoy-Hiller (1990) เกี่ยวกับ ผลกระทบของ

อาชีพของสามีกับความสำเร็จในการประกอบอาชีพของภรรยา พบว่า สามีที่มีสถานภาพการทำงานสูง มักจะให้ความสำคัญกับบทบาทการหาเลี้ยงครอบครัวของตนเองมากกว่าภรรยา จึงมักไม่ให้ความช่วยเหลือและไม่สนับสนุนการประกอบอาชีพ หรือช่วยแบ่งเบาภาระงานในบ้านของภรรยา

Biernat และ Wertman (1991 อ้างใน Wolf, 1996 : 218). ได้ศึกษาคู่สมรสที่ทำงานทั้งคู่ จำนวน 139 คู่ กลุ่มตัวอย่างดังกล่าว มีอาชีพเป็นนักวิชาการและนักธุรกิจ ซึ่งสามีและภรรยาที่มีสถานภาพในการทำงานคล้ายคลึงกัน พบว่า ในกลุ่มผู้ประกอบอาชีพระดับผู้เชี่ยวชาญหรือระดับวิชาชีพ ภรรยายังคงเป็นฝ่ายทำงานในครัวเรือนมากกว่าสามี แต่จะใช้เวลาน้อยลง

ส่วนการศึกษาเกี่ยวกับตัวแปรอาชีพของสามี กับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของสามี ในสังคมไทยเท่าที่พบ คือ การศึกษาของสุมนชาติ เจริญศรี (2535) พบว่า สามีที่มีอาชีพเป็นกรรมกร ถูกคาดหวังให้ช่วยงานในครัวเรือนมากกว่าสามีที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ การศึกษาของบุญเคิม ไพเราะ (2519) พบว่า ครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม การแบ่งงานระหว่างสามีภรรยา มักจะมีความยืดหยุ่น เนื่องจากภรรยาจะช่วยสามีทำงานในไร่นาและสามีจะช่วยทำงานบ้านด้วย

จากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมาพอจะสรุปได้ว่า สามีที่ไม่ได้ทำงานสามีจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนสูง และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างผู้ประกอบอาชีพด้วยกัน สามีที่ประกอบอาชีพที่ไม่ใช่เกษตรกรรม เช่น อาชีพที่ใช้วิชาชีพ นักวิชาการ นักธุรกิจ ซึ่งเป็นอาชีพที่ต้องแข่งกับเวลา มักไม่มีเวลาเหลือพอที่จะทำกิจกรรมในครัวเรือน ต่างจากสามีที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งจะมีความยืดหยุ่นเรื่องเวลาได้มากกว่า จึงน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่า ดังนั้นการศึกษานี้จึงมีสมมติฐานว่า สตรีที่สามีไม่ได้ทำงาน สามีน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่า สตรีที่สามีประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมและในภาคเกษตรกรรม

ปัจจัยทางสังคม

เขตที่อยู่อาศัย

เขตที่อยู่อาศัย เป็นปัจจัยที่ทำให้บุคคลมีความคิดและพฤติกรรมแตกต่างกันไปตามลักษณะสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย ในเขตชนบท บุคคลมักจะมีคามผูกพันยึดมั่นกับแนวคิดประเพณีและมีวิถีชีวิตที่ยังไม่เปลี่ยนแปลงมาก บทบาทระหว่างเพศจึงจะเป็นไปตามแนวประเพณีเดิม คือชายไม่ควรเข้าไปยุ่งกับงานของหญิง ส่วนในเขตเมืองนั้น ประชากรมี

คุณลักษณะที่แตกต่างกัน ทั้งการศึกษาและการประกอบอาชีพ น่าจะทำให้ความสัมพันธ์ในครัวเรือนระหว่างสามีและภรรยาแตกต่างจากในเขตชนบท

บุญเคิม ไพเราะ (2519 อ้างแล้ว) ได้ศึกษาสถานภาพสตรีไทย โดยเปรียบเทียบทั้งในสังคมเมืองและชนบท พบว่า ในสังคมชนบทไทยนั้น ประชากรส่วนใหญ่ยึดถือประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม ความเป็นไปต่าง ๆ ของครอบครัวขึ้นอยู่กับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม และความผูกพันระหว่างสมาชิกครอบครัว การแบ่งงานในครัวเรือนจึงเป็นไปตามเพศ เป็นต้นว่าชายทำงานหนักในไร่นา เรียนรู้เพื่อเป็นผู้นำต่อไป ส่วนหญิงต้องเรียนรู้เรื่องการบ้านการเรือนและต้องช่วยสามีทำงานทุกอย่างเท่าที่จะสามารถทำได้และอาจทำงานในไร่นาค้าง การแบ่งงานระหว่างเพศจึงไม่ชัดเจน ความปกติกรรยาในครอบครัวชนบทจะเป็นผู้มีอิทธิพลในการควบคุมการใช้จ่ายเงินทั้งหมดของครอบครัว (นภาพร ชโยวรรณ มาลินี วงษ์สิทธิ์และวิพรรณ ประจวบเหมาะ รูปโฟโล, 2538 : 62) คูแต่งงานบ้านและเลี้ยงบุตรเอง

ส่วนในสังคมเมือง การทำกิจกรรมต่างๆ มีความจำกัดเรื่องเวลา สมาชิกในครอบครัวต้องออกไปประกอบอาชีพนอกบ้าน หน้าที่ของภรรยาจึงเปลี่ยนแปลงไปเพราะต้องออกไปทำงานนอกบ้านด้วย พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์ (2525 : 1-24 อ้างแล้ว) ได้วิเคราะห์ว่า การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมภายนอกครอบครัว คือ การมีลักษณะเป็นเมืองและการทำให้เป็นอุตสาหกรรม เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความกดดันทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ส่งผลให้สตรีออกมาทำงานนอกบ้านมีบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวมากขึ้น นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางบทบาทระหว่างคู่สมรสที่เสมอภาคขึ้น การศึกษาสถานภาพของสตรีและภาวะเจริญพันธุ์ในประเทศไทย ของนภาพร ชโยวรรณ มาลินี วงษ์สิทธิ์และวิพรรณ ประจวบเหมาะ รูปโฟโล (2538, อ้างแล้ว) กลุ่มตัวอย่างเป็นสตรีกำลังสมรสอายุ 15-44 ปี จากทั่วประเทศ ในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องบทบาทระหว่างหญิงชาย พบว่า ร้อยละ 90 ของสตรีตัวอย่าง เห็นด้วยว่า สามีควรช่วยภรรยาที่ทำงานนอกบ้าน ดูแลลูกและทำงานบ้าน ในส่วนที่เกี่ยวกับการทำกิจกรรมในครัวเรือนพบว่ากลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานคร สามีเข้ามามีส่วนช่วยทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าในเขตเมืองอื่นและเขตชนบท ตามลำดับ

จากการบททวนงานวิจัยพอจะสรุปได้ว่า เขตที่อยู่อาศัยน่าจะมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของสามี โดยสตรีที่อาศัยในเขตที่มีความเป็นเมืองสูง สามีน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าในเขตชนบท ดังนั้นการศึกษานี้จึงมีสมมติฐานว่า สตรีที่อาศัยในเขตกรุงเทพมหานคร สามีน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าในเขตเมืองอื่นและเขตชนบท

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน เป็นตัวแปรหนึ่งที่ผู้วิจัยคาดว่าน่าจะมี ความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชาย เนื่องจากจำนวนสมาชิกในครัวเรือน เป็นดัชนีที่บ่งชี้ว่าภาระงานในครัวเรือนมีผู้มาช่วยแบ่งเบาอย่างน้อยเพียงใด ซึ่งมีผลต่อความต้องการความช่วยเหลือจากสามี ให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในครัวเรือนแตกต่างกันไป

ในครัวเรือนเคี้ยวการแบ่งงานในครัวเรือนทำได้ไม่เด็ดขาด เนื่องจากมีจำนวนสมาชิกน้อย หากคู่สมรสคนใดป่วยหรือไม่สามารถทำกิจกรรมของคนได้ อีกฝ่ายหนึ่งจำเป็นต้องเข้ามาช่วยทำรับผิดชอบแทน ส่วนในครัวเรือนชายซึ่งมีจำนวนสมาชิกมาก การแบ่งงานในครัวเรือนสามารถทำได้สะดวกกว่า ว่างานใดเป็นหน้าที่ของเพศชายงานใดเป็นหน้าที่ของเพศหญิง (Engels, 1981 อ้างใน ภัสสร ลิมานนท์, 2527 : 4) ในครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกมากสามีจึงสามารถหลีกเลี่ยงการเข้ามาช่วยทำกิจกรรมในครัวเรือนได้ เพราะมีสมาชิกอื่น ๆ ทำแทน

ดังนั้นจำนวนสมาชิกในครัวเรือน น่าจะมีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของสามี การศึกษานี้จึงมีสมมติฐานว่า สตรีที่อยู่ในครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกน้อย สามีน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าสตรีที่อาศัยในครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกมากกว่า

ความแตกต่างระหว่างการศึกษาของสตรีกับสามี

การศึกษาเป็นคุณลักษณะส่วนบุคคลที่มีอิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรม รวมถึงความสามารถในการทำงานเชิงเศรษฐกิจด้วย นับเป็นปัจจัยสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพและสถานภาพที่ต่างกันของบุคคล บ่งชี้ถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชายในครัวเรือน โดยผู้ที่มีการศึกษาสูงย่อมมีอำนาจในครัวเรือนสูงกว่า (Blood and Wolf, 1972 : 564 ; Gillespies : 1971)

ผลจากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า การศึกษาของทั้งสตรีและสามีมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครัวเรือน โดยสตรีที่มีการศึกษาสูง มีความคาดหวังให้สามีเข้ามาช่วยทำกิจกรรมในครัวเรือนเพิ่มขึ้น และสามีของสตรีกลุ่มนี้มักมีพฤติกรรมการช่วยงานบ้านของภรรยาสูงด้วย (Mckenry and Others 1986 ; Vannoy - Hilley and Philliber, 1989 ; Mederer, 1993 อ้างแล้ว ; กิตติศักดิ์ จินดาศักดิ์, 2531) ในทำนองเดียวกัน การศึกษาก็มีส่วนทำให้สามีเปลี่ยนแปลงแนวคิดเรื่องบทบาทระหว่างเพศไป จากแนวประเพณีเดิมให้ทันสมัยขึ้น

(England and Farkas, 1992 : 97 อ้างแล้ว) การศึกษาที่ผ่านมา ทั้งในและต่างประเทศจึงพบว่า เมื่อสามีมีการศึกษาสูง สามีจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนสูงขึ้นด้วย (Tsuya and Bumpass, 1996 ; พิทักษ์ คู่เจริญถาวร, 2538)

เนื่องจากการศึกษาเป็นคุณลักษณะส่วนบุคคล อันจะนำไปสู่ความสามารถในการเลือกแนวทางการดำเนินชีวิตและพัฒนาคุณภาพของแต่ละบุคคล นอกจากนี้ยังเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นความแตกต่างทางอำนาจระหว่างสามีและภรรยา ดังได้กล่าวมาแล้ว ในการศึกษานี้จึงได้เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการศึกษาของสตรีกับสามี เพื่อหาข้อสรุปที่ชัดเจนว่าการศึกษาที่แตกต่างกันระหว่างสามีและภรรยา มีส่วนทำให้สามีมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนที่ต่างกันอย่างไร เนื่องจากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมา ยังไม่พบข้อสรุปที่ชัดเจนว่า ความแตกต่างระหว่างการศึกษาของสตรีกับสามี ว่ามีผลต่อการทำกิจกรรมในครัวเรือนของสามีหรือไม่

จากการศึกษา ของ เคียนเพ็ญ วอนเพ็ชร (2530) ที่พบว่า ความเหมือนหรือความต่างระหว่างการศึกษาของสตรีกับสามี ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของสามี ส่วนการศึกษาเปรียบเทียบครอบครัวในอเมริกา เกาหลีใต้และเกาะชวาประเทศอินโดนีเซียของ Sanchez (1993) พบว่า สามีที่มีการศึกษาสูงกว่าภรรยาจะมีส่วนช่วยทำงานบ้านไปตามแบบแผนเดิม กล่าวคือ สามีที่มีการศึกษาสูงกว่าภรรยา จะรับภาระงานใน ครัวเรือนน้อยกว่าสามีที่มีการศึกษาเท่ากับ หรือน้อยกว่าภรรยา

การศึกษานี้จึงมีสมมติฐานว่า สตรีที่สามีมีการศึกษาค่ำกว่า สามีน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าสตรีที่สามีมีการศึกษาสูงกว่า

เชื้อสายของสามี

เชื้อสายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่าง ด้านคตินิยมเชื่อและวัฒนธรรมในสังคม อันเป็นแนวทางในการปลูกฝังและกำหนดบทบาท แบบแผนการดำเนินชีวิตและบุคลิกภาพของมนุษย์แต่ละเพศ โดยค่านิยมและความเชื่อของแต่ละวัฒนธรรม จะทำให้เกิดการปฏิบัติต่อเพศหญิงเพศชายแตกต่างกันไป (ภัสสร ลิมานนท์, 2527 : 5-7) ในกลุ่มคนที่มีความเชื่อต่างกัน แม้จะอยู่ในสังคมเดียวกัน ก็อาจมีค่านิยมและแนวปฏิบัติของแต่ละเพศที่แตกต่างกัน ดังนั้นรูปแบบความสัมพันธ์ในครอบครัวและการแบ่งงานในครัวเรือนระหว่างสามีและภรรยา ในครอบครัวที่มีความเชื่อต่างกันจึงน่าจะแตกต่างกัน

ในครอบครัวจีนซึ่งสามีเป็นหัวหน้าครัวเรือนและมีอำนาจการปกครองในบ้านอย่างเด็ดขาด สิทธิและอำนาจของบุคคลในครอบครัวแบ่งแยกอย่างชัดเจนตามอาวุโสและตามเพศ ภายหลังแต่งงานหญิงต้องย้ายมาอยู่ในครอบครัวสามี ต้องเคารพยำเกรงสามีและต้องช่วยทำงานบ้านทุกอย่างโดยไม่มีสิทธิคัดค้าน (สุมิตร ปิติพัฒน์, 2525 : 117-131) ดังนั้นงานในครัวเรือนของครอบครัวจีน จึงน่าจะถูกกำหนดให้เป็นหน้าที่ของภรรยาอย่างชัดเจน มากกว่าในครอบครัวไทย

การศึกษาสถานภาพสตรีในครอบครัวจีนในสังคมไทย ของเดือนพิศ ชัยพรหม ประสิทธิ์ (2531) เรื่องสถานภาพและบทบาทของสตรีในครอบครัวจีนในสังคมไทย กรณีศึกษากลุ่มอนุรักษ์นิยมในกรุงเทพมหานคร พบว่า สถานภาพของสตรีจีนในปัจจุบันสูงขึ้นกว่าเดิมในบางเรื่อง โดยสตรีรุ่นใหม่มีโอกาสได้รับการศึกษาสูงเท่าเทียมกับชาย มีสิทธิในการเลือกคู่ครองเองและสามารถประกอบอาชีพนอกบ้านได้มากขึ้น มารดามีสิทธิในการอบรมเลี้ยงดูบุตร และมีอำนาจการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมของครัวเรือนมากขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นผู้ควบคุมรายได้ของครอบครัว แต่หน้าที่การทำงานบ้านยังคงเป็นภาระรับผิดชอบของสตรีแต่เพียงผู้เดียว โดยผู้ชายจะไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวกับหน้าที่นี้เลย ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะบิดา สามีหรือบุตร

สำหรับเชื้อสายอื่น ๆ ที่มีลักษณะวิถีการดำเนินชีวิตเฉพาะต่างออกไป ตามที่ได้ ทบทวนมาคือมลายูหรือมาเลย์ ซึ่งมักนับถือศาสนาอิสลามและยึดมั่นในขนบธรรมเนียม ประเพณีอย่างเคร่งครัด โดยทั่วไป สตรีมุสลิมจะมีสถานภาพดีออกกว่าสตรีพุทธ เมื่อสมรสแล้ว สิทธิและการดำเนินชีวิตจะขึ้นอยู่กับสามี (มาลี สบายยิ่ง, 2534 : 19) การศึกษาของสว่าง เลิศ ฤทธิ (2536) พบว่า ความสัมพันธ์ในครัวเรือนของชาวมุสลิมดำเนินตามหลักศาสนา ชายจะเป็นผู้นำครอบครัวส่วนผู้หญิงจะทำงานบ้านและดูแลลูก มีสิทธิ์ออกไปทำงานนอกบ้านเฉพาะ เมื่อครอบครัวจำเป็นเท่านั้น ในสังคมนอกบ้านผู้หญิงจึงเป็นเพียงผู้ตามและมีบทบาททาง วัฒนธรรมน้อยกว่าชาย วัฒนธรรมที่จำกัดบทบาทนอกครัวเรือนของสตรีดังกล่าว น่าจะมีผลต่อ การทำกิจกรรมในครัวเรือนของสามี

จากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า สามีเชื้อสายไทยจะมีความ ยึดหยุ่นเรื่องการแบ่งแยกหน้าที่ในครัวเรือนมากกว่าสามีเชื้อสายอื่น ๆ ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึง มีสมมติฐานว่า สตรีที่สามีมีเชื้อสายไทย สามีน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมาก กว่าสตรีที่สามีมีเชื้อสายจีนและเชื้อสายอื่น ๆ

ปัจจัยอื่น ๆ

ทัศนคติเรื่องบทบาทระหว่างเพศของสตรี

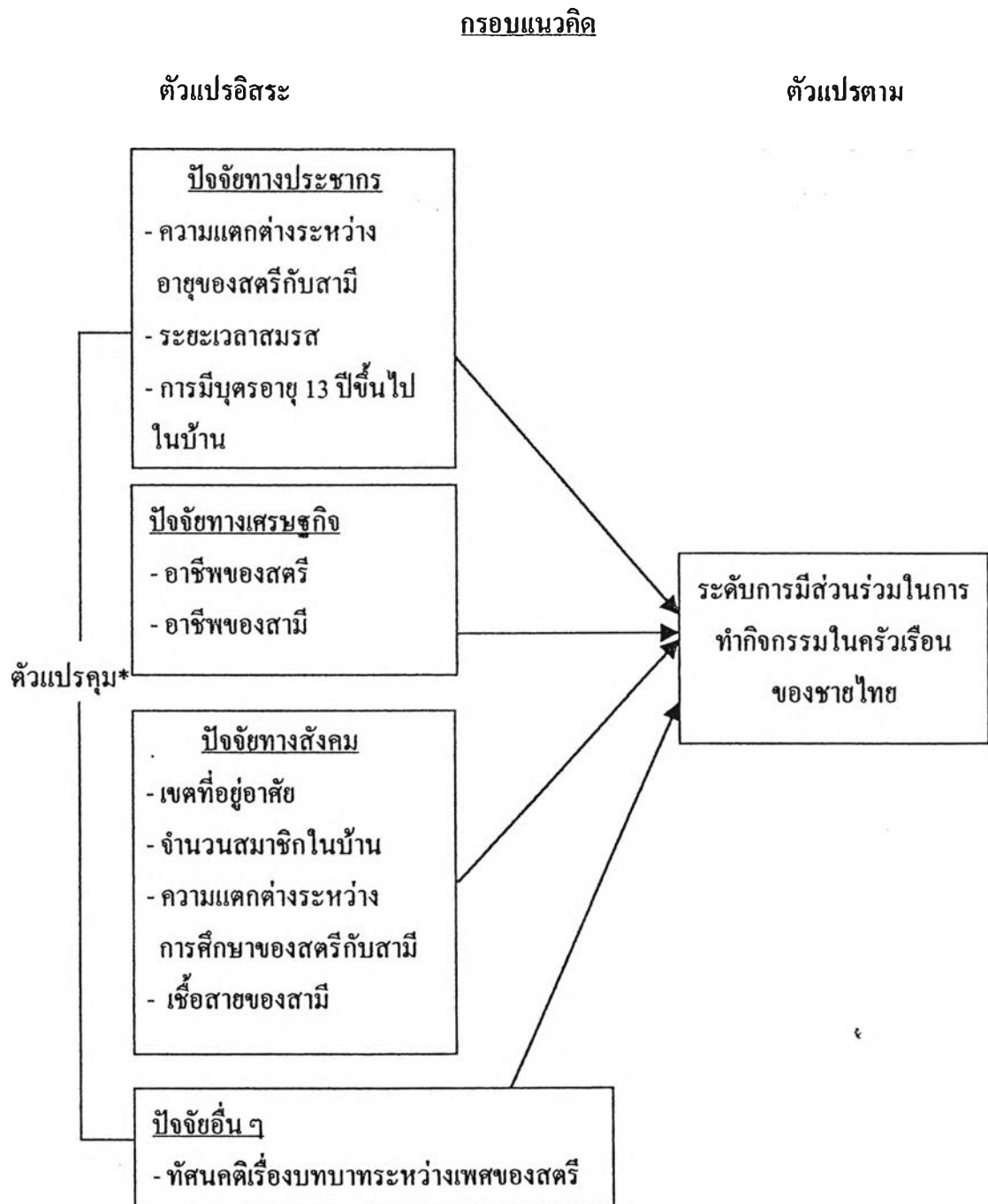
เนื่องจากทัศนคติเป็นความคิด ความเชื่อของบุคคลต่อเหตุการณ์หรือสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดพฤติกรรม และการแสดงออกให้โน้มน้าวไปในทางที่ตนเองเชื่อหรือเห็นด้วย ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในเรื่องใด พฤติกรรมเกี่ยวกับเรื่องนั้นย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย (จิตยา สุวรรณะชญ, 2527: 75-85) ทัศนคติเรื่องบทบาทระหว่างเพศของสตรีจึงเป็นตัวแปรหนึ่งที่น่าคิดว่าจะมีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของสามี

จากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมา พบว่า ทัศนคติเรื่องบทบาทระหว่างเพศของสตรีมีผลต่อระดับการทำกิจกรรมในครัวเรือนของสามี Merderer (1993 อ้างแล้ว) พบว่า ความคิดเรื่องบทบาทระหว่างเพศของสตรี มีผลต่อความต้องการให้สามีเข้ามาช่วยทำกิจกรรมในครัวเรือน โดยสตรีที่มีความคิดเรื่องความเสมอภาคทางเพศสูง จะรู้สึกว่าการแบ่งงานในครัวเรือนยังไม่ยุติธรรมและจะเรียกร้อง ให้สามีเข้ามาช่วยเหลือมากกว่า สตรีที่มีความคิดเรื่องความเสมอภาคทางเพศต่ำกว่า สอดคล้องกับผลการศึกษาในสังคมไทย ของ เดือนเพ็ญ วอนเพชร ที่พบว่า ความคิดเรื่องบทบาทระหว่างเพศของสตรี มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการแบ่งรับงานบ้านของสามี โดยสตรีที่มีความคิดเกี่ยวกับบทบาทระหว่างเพศตามแนวประเพณีต่ำ คือ สตรีที่เห็นด้วยว่า ทั้งชายและหญิงควรมีความเสมอภาคกันทุกด้านและสามีควร จะเข้ามาช่วยทำ กิจกรรมในครัวเรือน สามีของสตรีเหล่านี้ จะมีส่วนช่วยทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าสตรีที่ยังคงมีความคิดเรื่องการแบ่งงานระหว่างเพศตามแนวประเพณีเดิมอยู่

ดังนั้นการศึกษานี้จึงมีสมมติฐานว่า สตรีที่มีทัศนคติเรื่องบทบาทระหว่างเพศแบบเสมอภาค สามีน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนสูงกว่าสตรีที่มีทัศนคติเรื่องบทบาทระหว่างเพศตามแนวประเพณี

กรอบแนวคิดในการศึกษา

จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชายไทยได้กำหนดกรอบแนวคิดสำหรับการศึกษา โดยแยกเป็นปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ ปัจจัยทางประชากร ปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัจจัยทางสังคมและปัจจัยอื่น ๆ ดังต่อไปนี้

* ใช้ตัวแปรอิสระเป็นตัวแปรควบคุมตามความเหมาะสม

สมมติฐานในการวิจัย

สมมติฐานหลัก

สตรีที่มีลักษณะทางประชากร เศรษฐกิจและสังคมและปัจจัยอื่น ๆ ที่ต่างกัน สามีน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนแตกต่างกัน

สมมติฐานย่อย

1. สตรีที่สามีอายุน้อยกว่า สามีน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่า สตรีที่สามีอายุมากกว่าและอายุเท่ากัน
2. สตรีที่มีระยะเวลาสมรส 0-9 ปี สามีน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าสตรีที่มีระยะเวลาสมรส 10-19 ปีและระยะเวลาสมรส 20 ปีขึ้นไป
3. สตรีที่ไม่มีบุตรอายุ 13 ปีขึ้นไปในบ้าน สามีน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่า สตรีที่มีบุตรอายุ 13 ปีขึ้นไปในบ้าน
4. สตรีที่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม สามีน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่า สตรีที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมและสตรีที่ไม่ประกอบอาชีพ
5. สตรีที่สามีไม่ได้ทำงาน สามีน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่า สตรีที่สามีประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมและอาชีพในภาคเกษตรกรรม
6. สตรีที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร สามีน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าสตรีที่อยู่ในเขตเมืองอื่นและเขตชนบท
7. สตรีที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิก 2-3 คน สามีน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่า สตรีที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิก 4-5 คนและสมาชิกในครัวเรือน 6 คนขึ้นไป
8. สตรีที่สามีมีการศึกษาค่ำกว่า สามีน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่า สตรีที่สามีมีการศึกษาสูงกว่าและการศึกษาเท่ากัน
9. สตรีที่สามีมีเชื้อสายไทย สามีน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่า สตรีที่สามีมีเชื้อสายจีนและเชื้อสายอื่น ๆ
10. สตรีที่มีทัศนคติเรื่องบทบาทระหว่างเพศแบบเสมอภาค สามีน่าจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนมากกว่าสตรีที่มีทัศนคติเรื่องบทบาทระหว่างเพศแบบปานกลางและตามแนวประเพณี

ขอบเขตในการศึกษา

การศึกษาการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชายไทยครั้งนี้ ใช้ข้อมูลของโครงการศึกษาสถานภาพสตรีและภาวะเจริญพันธุ์ในประเทศไทย (A Study on Status of Women and Fertility in Thailand, SWAFT) ของสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2536 ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา เป็นสตรีกำลังสมรสอายุ 15-44 ปี สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่ง วิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชายไทยโดยทั่วไป ในแต่ละกิจกรรมเปรียบเทียบกับสตรี โดยใช้ตารางไขว้ เพื่อให้เห็นภาพรวมถึง ลักษณะการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชาย ว่ามากน้อยกว่าสตรีอย่างไร ส่วนที่สอง วิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของสามี โดยตารางไขว้และการวิเคราะห์จำแนกพหุ เพื่อให้ทราบว่าปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลกำหนดการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชายไทยและปัจจัยใดที่มีอิทธิพลมากที่สุด

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงสัมพันธภาพระหว่างคู่สมรสในครอบครัวไทย ที่สะท้อนจากการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนในแต่ละกิจกรรมของชายไทย
2. ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในครัวเรือนของชายไทย
3. เป็นการเพิ่มพูนความรู้ทางด้านบทบาทระหว่างสามีและภรรยา และความสัมพันธ์ใน ครัวเรือนไทยและใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาที่ละเอียดต่อไป
4. เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานและการวางนโยบาย ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสถานภาพสตรีและครอบครัวไทยต่อไป